

Ο ἀνθρωπός ἐμφανίζεται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μὲ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ἰδιοσυγκρασίαν, ἐνθουσιώδης ή σκεπτικός, εὐχαριστημένος ἐν τῶν συμβαινόντων ή δυσηρεστημένος, αἰσιόδοξος ή ἀπαισιόδοξος. Ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ χαρακτῆρος εἴνεται ἀποτέλεσμα πολλῶν καὶ ποικίλων αἰτίων, φυσιολογικῶν τε ἄμα καὶ ἡθικῶν. Φέρει τὴν σφραγῖδα τῆς κληρονομικότητος, ἀτομικῆς ή κοινωνικῆς, τὴν μοραίαν ἐπίδρασιν ἀδυνατεῖ τὰ διαφύγη, ταναγεῖ πᾶσα προσπάθειά του, ἀγορθωταὶ ποδες· καταπολέμησιν τῆς τοιαύτης ἰδιοσυγκρασίας, ἀλλὰ δὲρ κατορθοῖ τὰ καταγάγγη τὴν νίκην. Ἡ κατάστασις αὕτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἴνεται ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιφροής τοῦ φυσικοῦ περιέχοντος, δύον καὶ τοῦ ἡθικοῦ. Κλῖμα θεομίδη, ἔδαφος γόνυμον, αἰθήρ διανυγῆς, στᾶν τοῦτο οὐ πρινδότερον συντελεῖται τὴν αἰθερίαν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρωπίνου δύντος. Ο Ἑλληνικὸς κόσμος εἴνεται δημιούργημα τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἐπιδράσεων. Ως ἐκ τούτου εὑρόητος ἡ κατέχουσα αὐτὸν αἰσιοδοξία, μέχρις ἐπιστολαιότητος, πολλάκις ἐξελιπούμενη, πάσχει φυσικῶς, κοινωνικῶς, πολιτικῶς, ἀλλὰ ταντοχρόνως καὶ οὔδεται, καὶ χαίρει, καὶ γελᾷ. Εγτεῦθεν ἡ μακαρία ἔκειται γαλήνη καὶ εὐθυμία, ἡ ἐπιπνέουσα ἐπιτάρανθριστουργού μιάτων τῆς κλασικῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων. Τοῦνταντίον, διποὺς ἡ φύσις ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἀνθρωπόν ποβαρά, γεφελίδης, περιπετειώδης, ἐκεῖ δ βίος ἐκδηλοῦται ἐξίσου ποβαρός, μελαγχολικός, οἷον εἰς τέλον τὴν σφραγῖδα τῆς ἀπελπισίας καὶ τοῦ θαρά-

του. Εὐθανασία χαρακτηρίζει τὸν γυνίσιον Ἐλληνα, ἀλλὰ πλήξις καὶ θλῖψις τὸν κάτοικον τῶν βορείων κλιμάτων.

Ἄντιθέτως ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον δὲ ἵνδικός, δὲ πρωτότοκος τῆς μεγάλης διοφύλαξ τῶν ἀρείων λιῶν, διατελεῖ ἀπὸ καταβολῆς τῆς ἴστορικῆς αὗτοῦ ἀποκαλύψεως ἀπαισιόδοξος, μελαγχολικός, φέας τοῦ ἐν αὐτῷ τὸν θάνατον, τὸν ψυχικὸν σπάραγμόν, τὴν ἀπελπισίαν. Τὰ πέριξ αὐτοῦ φυσικά φαινόμενα, μεγαλειώδη, καταπληκτικά, γοητευτικά, ἀλλὰ καντοχρόνως καὶ τρομερά, καὶ καταστρεπτικά, θύελλαι, κυκλῶνες, κατακλυμοί, πᾶσα ἐν γένει φυσική καταστροφή, προσβάλλουσι τὴν φαντασίαν, τὴν ψυχήν, τὴν σκέψιν, τὴν κοίσιν καὶ τοῦ λογισμού τῶν ἀνθρωπίων πλασμάτων πρὸ τοῦ περὶ αὐτὸν ἀκιταλίπτου κόσμου δὲ ἐπίγειος οὗτος ἄνθρωπος καταλίσσεται, ἐκμηδενίζεται ἐκ θλίψεως καὶ μελαγχολίας, ἀντιλαμβανόμενος, ὅτι δὲν δύναται νῦν ἀνταγωνισθῆναι τὰ τηλίσημα, τὰ κατισχύμα. Κλῆρος αὐτοῦ ἡ πίστις πρὸς τὸ κακόν μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἡ περὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ συμβανόντων δυσπιστία, ἡ ἀπαισιόδοξία. Τὸ ἀγαθὸν ἐκδηλώνεται παροδιῶς μόνον. Τοῦρατίον τὸ κακόν, ἡ συμφορά, ἡ ἔξιλεια εἶναι δὲ καθημερινός κλῆρος. Τὸ καθεστώς τῶν τάξεων, καὶ ἡ ὑποστάθμη τῆς κοινωνικῆς τάξης ταξινομίσσεως, δὲ Παρίας, εἶναι ἡ ἐξήγησης τοῦ γραμμένου τῆς ἀπαισιόδοξίας ἐν τῷ ἵνδικῷ κόσμῳ. Εἰκμηδενισμὸς τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου: τὸ πλεί-

στοι τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἔκτὸς παντὸς θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου νόμου. Ὁ Βραχμάν κύριος, τῆς δημιουργίας, αὐτὸς μόνος ὁ τολμῶν νὰ πλησιάσῃ αὐτὸν νὰ πρόσφαντη, ἄξιος θανάτου. Ἡ αἰωνία αὗτη κόλασις δὲν ήδυνάτο ἢ νὰ προκαλέσῃ τὰ μελαγχολικάτα τῶν ἡθικῶν συναισθημάτων. Ἡ ἀπαισιοδοξία ὑπῆρξε τὸ κατ' ἔξοχὴν δημιούργημα τῆς ἀριστορρόπου ταῦτης καταστάσεως, ὑφενὸς ταλαιπωρεῖται ἀπὸ αἰώνων μία τῶν εὐγενεστάτων φυλῶν τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Παραλήρημα αὗτῆς καὶ δημιούργημα ἡ βουδιστικὴ διδασκαλία.

^{ΕΡΗΜΟΤΗΡΙΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΘΩΜΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΤΟΥΡΚΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣ ΑΝΔΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΙΑΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ} Ἔκτὸς τῆς ἐπιφρονίας τοῦ φυσικοῦ περιέχοντος ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι προϊὸν καὶ ἡθικῶν αἰτίων, μονίμων ἢ προσκαίρων. Ἐν περιόδοις κοινωνικῆς καταπτώσεως, σκοτοδίνης, ὁ ἀνθρωπός, ἐν παντὶ τοῦ βίου αὐτοῦ βίβατι συναντῶν τὴν ἀρνητικὴν πατὸς ἀγαθοῦ, δικαίου καὶ γομίμου, τὴν καταρροήν της ἀρετῆς, τὴν χρεωκοπίαν τοῦ καθίκοντος, καταλαμβάνεται ἐκ βαρυτάτης δυσθυμίας, ἐξ ἀπογοητεύσεως. Καθίσταται ἔρμαιον τῆς ἀπιστίας, τοῦ δισταγμοῦ, τοῦ τραγικώτατον οκεπτικισμοῦ περὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συμβαίνοντων.

Φοβερὰ ἡ τοιαύτη προαγματικότης. Ἡ ἀλήθεια ὑποχωρεῖ εἰς τὸ ψεῦδος, ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν τυραννίαν. Διῆλθον τὸν βίον μου, πιστεύων, ὅτι ὑπάρχει τιμή, εἰλικρίνεια καὶ δικαιοσύνη. Ἐπεδίωξα καὶ ἐθεράπευσα τὰ ὕψιστα ἀγαθά, τῆς πατρίδος, τῆς ἀληθείας. Ὁποίαν ἔσχον ἀγταμοιβή;

Τὴν καταδίωξιν, τὴν ἄδιαφροδίαν, τὴν εἰցωνείαν τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν πανισίων κακοποιῶν. Μετὰ ταῦτα, δὲν ὑπολείπεται μοι πλέον ἐπὶ τοῦ γνήτου τούτου πλανήτου, ἐφ' οὗ ἐπὶ βραχὺν ἀκόμη χρόνον, βραχύτατον, ἐλαχίστην σταγόνα ἐν τῷ ὠκεανῷ τῆς αἰωνιότητος, ή δὲ θάνατος, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς συμφροδᾶς καὶ τῆς ὁδύνης τοῦ σωκρίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ πιεύματος. Διὸ ἀμφότερα δὲ θάνατος, δὲκαηδενισμός, εἶναι ή ἀπόλυτοις, ή ἐκκαιδάρισις, δὲξιαγνίσμος ἀπὸ τῶν κηλίδων καὶ τοῦ μολύσματος, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν δποίων δργιάζει ἀνισόρροπος κοινωνία. Ἀπασαι κατὰ τὸ μᾶλλον ή ἡπτονά αἱ ἴστοσικαὶ περίοδοι τῆς παρακμῆς τῶν λαῶν φέρουσι κατ' ἀνάγκην ἐν τοῖς κόλποις ἀντῶν τὸ δηλητήριον τῆς ἀπαισιοδοξίας. Ὁπουν τὸ φῶς, ἐκεῖ ή ζωή, ή ἀπόλαυσις, ή χαρά. Ὁπουν τὸ σκότος, ἐκεῖ ή νέσος, ή ὁδύνη, ή μελαγχολία. Τοιαύτη θὰ ἐπέλθῃ ή εἰκάστη τῶν τοιούτων ἴστορικῶν περιόδων, αἰσιοδόξων καὶ ἀπαισιοδόξων.

Ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς σκηνῆς ὡς ἐπὶ τῆς πλατείας θεάτρου, παρελαύνουσιν ἐναλλάξ δύο ἀντίθετοι μορφαί. Κατὰ τύπους ἐκάστη τούτων ἐμφορεῖται διαφόρον ἀντιλήψεως περὶ τῶν ἔγκοσμίων πραγμάτων, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν λύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος. Ἡ πρώτη διδάσκει, μετὰ τοῦ Λεϊβνιτίου, ὅτι δὲ κόσμος οὗτος εἶναι δὲ κάλλιστος, δὲ εὐτυχέστατος τῶν δυνατῶν κόσμων, ή

δευτέρα δογματίζει μετά τοῦ Schopenhauer, ὅτι εἶνε
διχείρωτος, διδυστυχέστατος. Ἡ ἀνθρωπότης κατὰ
τὸ χρονικὸν διάστημα τοσούτων αἰώνων, ἀφ' οὗ χρό-
νου ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ γηῖνου τούτου πλανήτου, φέ-
ρεται ἐν τῇ ἀντιλήψει αὐτῆς περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς
κατευθύνσεως τοῦ βίου μεταξὺ τῶν δύο τούτων
ἀντιθέτων φρεγμάτων, τοῦ αἰσιοδοξικοῦ καὶ τοῦ
ἀπαισιοδοξικοῦ. Πρὸς τίνα τῶν κατευθύνσεων τού-
των πρέπει γὰρ στράφῃ δ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς
ἔξεύρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ θεραπείαιν τῆς νόσου τῆς
ἀγνοίας, ἐξ ἣς περιεσπάσθη καὶ περισπᾶται κατὰ τὸ
χρονικὸν τοῦτο διάστημα τοσούτων αἰώνων;

Δὲν εἶνε μόνον τοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς σκέψεως,
ἀλλὰ ταῦτο χρόνως καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Ἰστορίας.

Καὶ ή αἰσιοδοξία, δπως ή ἀπαισιοδοξία, εἶνε φαι-
νόμενον καὶ ἐκδίλωσις ψυχικῆς ἀνάγκης καὶ διαθέ-
σεως, ἀτομικῆς καὶ συνολικῆς. Εἶνε λογικὴ ταῦτο-
χρόνως καὶ παράλογος, καθ' ὃσον βασίζεται ἐπὶ τῶν
πραγμάτων, ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ή ἐπὶ τῆς διαστρε-
βλώσεως. Υπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ὃς τὸ ἀγα-
θὸν ἐμφανίζεται ως κακόν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν τὸ
ῳδαῖον ως δυσειδές. Ἡ ἀναστροφὴ αὗτη εἶνε ἀπο-
τέλεσμα συνολικῆς ή ἀτομικῆς ἰδιόφυτας, διαφόρως,
ἀντιθέτως πολλάκις, ἐπιδρώσης ἐπὶ τῶν πραγμάτων
καὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπων βίου, ἐπὶ τοῦ χα-
ρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων. Ἐκαστος κρίνει καὶ αἰ-
σθάνεται, οὐχὶ ἐξ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένου.
Ἐγ τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὑποκειμένον, ή προσωπικὴ

ἀγτίληψις, πολλάκις δημιουργήμα καὶ ἀποτέλεσμα ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐντυπώσεων καὶ ἐπιδράσεων, ἐπιδρὰ ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν λογικήν. Ὁ γοῦς συσκοτίζεται, ή ἀγτίληψις ἀπόλλυσι τὴν ἀναγκαίαν διαύγειαν σκοτεινὸν μυστήριον περικαλύπτει τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ἡ σκέψης κατ’ ἀκολούθιαν ἐξελέγχεται ἀνεπαρκής πρὸς λέσιν τοῦ προβλήματος τῆς εὐδαιμονίας ή τῆς κακοδαιμονίας.

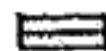
Ἡ μελέτη τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, τοῦτε φυσικοῦ καὶ ηθικοῦ προϊζει τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατ’ ἀγωτάτην, κατὰ θείαν οἰκονομίαν, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ἐκδηλοῦνται ταῦτοχρόνως, οὐδὲ δύναται νὰ καθορισθῇ μεταξὺ αὐτῶν διάκρισις ἀμφότερα συμβαίνοντι κατ’ ἀνάγκην. Ὁ τυφών, ή θύελλα, δ’ ἀγεμιστρόβιλος, δ’ σεισμός, εἶνε ἐξίσου φυσικὰ καὶ λογικὰ ἐν τῷ κόσμῳ, δύσον καὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος· τὸ ψῦχος δύσον καὶ δ’ καύσων, αὗτη ή ἐκείνη ή φαινομενικὴ καταστροφὴ εἶνε προάγγελος καὶ ἀφετηρία τέας δημιουργίας.

Ἀράλογόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ηθικῷ κόσμῳ. Ὁ ἀνθρώπος ενδρίσκεται διηγεκᾶς μεταξὺ δύο ἀντιθέσεων. Ἐκ τῆς περιφρισμένης αὐτοῦ ἀντιλήφεως πᾶν τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ κατὰ χρόνον καὶ κατὰ τόπον, πᾶν τὸ χρήσιμον, θεωρεῖ ἀγαθὸν τὸ μὴ τοιοῦτον, κακόν. Ἀλλὰ κατ’ οὖσίαν, ἐν τῇ φυσικῇ οἰκονομίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀμφότερα ταῦτα εἶνε ἐξίσου χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα. Τὸ ἀγαθὸν εἶνε ή εὐδαιμονία· ἐπιζητεῖ αὐτὴν δ’ ἀνθρώπος δι’ δλων τῶν

δυνάμεων του· νομίζει, ὅτι ἄνευ αὐτῆς εἶναι ἀχθός οὐκέτι· ἀλλαζόντης δὲ τὸ πρᾶγματικότης, οὐ φύσις τουτέστιν ἐν τῇ παμβασιλείᾳ αὐτῆς, ἀνθίσταται· ἐκ τούτου ἐκρίγγεται πάλι μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέσεων, τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, τῆς ἴστορίας. Ὁποτέρᾳ τῶν δύο τούτων δυνάμεων οὐκέπικρατήσουσα; Ἡ φύσις οὐκέτι διαθέσις;

Τοῦτο εἶναι τὸ διηγεῖται φαινόμενον τῶν ἀνθρωπίων πραγμάτων. Ἡ ἐρέσια αὐτοῦ ἐκδηλοῦται κατὰ πᾶντα στιγμήν, κατὰ πᾶσαν χρονικὴν περίοδον. Ἀγαθὸν καὶ κακόν ὁ καθορισμὸς τῶν δρίων αὐτῶν, τῆς χρησιμότητος οὐ τῆς βλάβης, ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀντίληψιν. Ἐξαίρεται τὸ ἀγαθὸν κατὰ συνθήκην. Ἀλλαζόντε πάντοτε τοιοῦτο τὸ ἔξαιρόμενον; Εἶναι ἵκανή, ἐπαρκής οὐκέτι καὶ ροητική δύναμις τοῦ ἀνθρωπίουν ὅντος· γὰρ διακρίητη ἔστιν τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τὸ κακόν, τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ ἀδίκον, τὴν ἀκίνθειαν ἀπὸ τὸ γρεῦδος;

Ἀκίνθεια εἶναι οὐκέτις, καὶ μόνον αὐτὴν. Ὁ ἀνθρωπός καθίσταται ἀξιος τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς, καθ' ὃντος δύναται γὰρ ἐρευνήσῃ, γὰρ καταφοίσῃ τὴν ἀλήθειαν, γὰρ πράγματάρι τοὺς γόμούς αὐτῆς πρὸς εὑδαιμονίαν. Τὸ ἀπόδοσητον αὐτῆς, ἀποκαλυπτόμενην, καθίσταμενον πραγματικής, καθίστησι τὴν ἀνθρωπον ἰσόπαλην τῆς φύσεως, ἀραιτιζάζει αὐτὴν πρὸς τὸ θεῖον.

Ἐκ τοῦ αἰωνίου τούτου φαιγομένου, τοῦ ἐκδηλούμένου ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ ἴστορίᾳ, τὸ πρόβλημα τῆς αἰσιοδοξίας καὶ ἀπαιτιοδοξίας. Οὐδεμία τῶν φιλοσοφικῶν τούτων ἀρχῶν, μεταφυσικῶν ἀμα καὶ γνηζολογικῶν, δικαιοῦται ἡ ἀξιώσῃ ἀπόλυτον κῦρος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ ἴστορίᾳ. Οἱ ἀποκλειστικῶς ἔργοι γενέων τὰ φαιγόμενα, τοῦ ἀνθρωπίου βίου κατὰ ταῦτην ἥ ἔκεινην τὴν ἀντίληψιν, ἐκτροχιάζεται, π αραπλανᾶται, καθίσταται κατ' ἀνάγκην ἔρμαιον καὶ γενοσπαστον τοῦ φεύδους, τῆς ἀπλάνης, πάσης ἐν γένει ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς σκοτοδίνης.

Ἐρωτᾶται καὶ ἡ ἑκάστην παρά τε τῶν διαφορούμένων καὶ τῶν μὴ τοιούτων, τῶν ἀποδεχομένων τὰ ἔγκόσμια πράγματα ἀπαθῶς καὶ ἀνεξετάστως, περὶ πάντος κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ, ἴστορικοῦ προβλήματος ἥ γεγονότος : Εἴνε συντελεστικὸν πρός τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἥ τὴν κακοδαιμονίαν ; Οἱ αἰσιόδοξοι — οἵ ἐξ ἐπαγγέλματος laudatores temporis acti — δὲν διστάζουσι παραχρῆμα τὰ ἐκδηλώσωσι τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν, οἵ ἐραντίοι, οἱ ἀπαισιόδοξοι, ἀντιστροφῶς. Ἐκ τῆς διαφοροῦς ταύτης τῶν ἀντιλήψεων ἥ αἰωνία καμιρδία τοῦ βίου. Ηράκλειτος καὶ Δημόκοιτος ἀντίπαλοι μέχρι θανάτου τί ἄλλο σημαίνει ἥ διαφορὰ αὕτη τῶν ἀντιλήψεων ἥ ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀνθρωπίου δυτος φυσικήν, ἡθικήν τε ἀμα καὶ πνευματικήν ;

Ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ σύγχορος καὶ ἡ παλαιότερα, δὲν κατέρρευσεν· ἀτεύχη καὶ χρηματοποιήσῃ τὴν οἰκουμένην τῆς φύσεως τοῦ γνησιογυμοῦ καὶ κοινωνιογυμοῦ τούτου προβλήματος. Ἐγειράται ἡ ζωή, ὁ κόσμος οὗτος φυσικῶς τε ἄμα καὶ ἡθικῶς; πρὸς τίνα σκοπὸν ἡ ζωή; Εἶνε παίγνιον, ή σοβαρὰ πρᾶξις τῆς δημονοργίας; Ήερὸς τὴν ἀπορίαν ταύτην στρέφεται, καὶ θεοῖς ἐξακολουθῇ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ μακρὸν χρόνον περιστρεφομένη ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἐπὶ μακρῷ προσπαθοῦσα τὰ ἐξεύρητα τὴν λογικὴν πάσης πράξεως σκοπιμότητα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιούμενην.

Ο ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀνεξιώτως παρακολουθῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων δὲν διστάζει τὰ εἴπη μετὰ περισσοῦς εὐαρεστείας: ἀπασια φιλοσοφικὴ ἔρευνα εἴτε κατ' ἀνάγκην αἰσιόδοξική ἢ ἀποδεχομένη, ἀτεν ἀνιερούσας, διτὶ τὸ ἀγαθὸν εἴτε τὸ θεμέλιον καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων. Ἔτερος ἀντιθέτως λογοίζεται τὰ ἀγνίθετα καὶ οὗτος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας· διερῶτος ἐπικαλεῖται τὴν ἀγαθοποιὸν θείαν Πρόσωπον, ὃ δεύτερος τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐμπειρίαν. Προσάγουσιν ἀμφότεροι ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδείξεις ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῶν πανοπλίας, μεταφυσικῆς ἢ φυσικῆς ἢ φυσιογυμικῆς ἢ ἴστορικῆς. Άλλοι δὲ λόγοις τοῦ προβλήματος σταδιαμένει ἐκάποτε ἀπαρήσι μὲν συγκεχυμένη, ὅτι αἰσιόδοξος ἀντιλαμβάνεται ἐν τῇ κοινῇ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τοῦ σύμπαντος τὴν μυστηριώδη

τάξιν, τὴν ἀρμογίαν καταλαμβάνεται ἐξ ἐνθουσιασμοῦ, ἐξ ἀμέτρου χαρᾶς· ἀλλ᾽ οὐ ἀπαισιόδοξος δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὴν σκέψην αὐτοῦ νὰ παραλαμηθῇ ἐκ τῶν ἔξωτερικῶν μόνον εἰκόνων, προσπαθεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυχαίτατα τῶν πραγμάτων. Λιγὸς αὐτὸν γοητευτικὸν τὸ ἀνεῳδεῖς· ἀλλ᾽ ὑπεράνω αὐτοῦ η ἀλήθεια καὶ η πραγματικότης.

Εἶναι δυνατή, ἀγαγκαία, η συμφιλίωσις τῶν δύο τούτων ἀνιδέσεων; Παρτάπασιν. Αὕτη ἀρνησις ἐκείνης ή σύνθεσις τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς κακοδαιμονίας εἶνε ἐξ ὄλοκλήρου ἀντίφασις καὶ δυσαρμονία. Ήδησα ἀληθής φιλοσοφία, ἀπόρροια τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως καὶ συνειδήσεως, τῆς ελλικοτοῦς κατανοήσεως τῶν πραγμάτων, δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν αὐτῆς, ήτις εἶνε η ἔξερεύνησις καὶ η ὀπόδειξις τῆς ἀληθείας. Οφείλεται νὰ κατανοήσῃ, διτὶ οὐχὶ οὐμιβιβασμὸς τῶν ἀσυμβιβάστων, ἀλλ᾽ η ἀντίληψης τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐνεργείας ἕκαστον αὐτῶν εἶνε τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς καὶ τὸ μέλημα. Μόρον διὰ τῆς τοιαύτης μεθόδου ἐν τῇ ἔξερεύνησει ἀποκαθίσταται η ἀλήθεια καὶ η δικαιοσύνη.

Αἰσιοδοξία, καὶ ἀπαισιοδοξία, αἱ δύο αὗται ἀντίθετοι μορφαὶ καὶ ἀπόψεις τοῦ βίου δὲν δύνανται η νοῦ ἀνταγωνίζονται ἐν τῇ ἔξελίξει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Η πρώτη, η αἰσιοδοξική, χαρουκτηρίζεται τὴν δεγανωκήν, η δευτέρα τὴν κριτικήν περίοδον τῆς ιστορίας. Οὐδεμία ἐκ τούτων εἶνε η ἀληθής· ἐκατέρα φέρεται ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ μεῦδος.